

LYCKEBYÅN

- fåglar vid vattnet

Häger

Det finns många sorters hägrar, men bara en sort som bor i vårt område. Eftersom den är mest grå så kallas den för gråhäger. När hägern sträcker på sin långa hals blir den en meter hög. När den sträcker ut vingarna är den mer än 1,5 meter mellan vingspetsarna. Hägern står på stranden eller en bit ut i vattnet med halsen krökt så att huvudet kommer intill kroppen. När den får syn på en fisk under ytan, skjuter den ut huvudet och spetsar fisken med sin vassa näbb. Hägrarna bygger sina bon nära varandra i ett högt träd. Det ser lite konstigt ut med en så lång fågel uppe i ett träd. I Törn finns en plats där det bor hägrar, en hägerkoloni.

Vad är det som är bättre med att ha sitt bo i ett träd än på marken? Finns det något problem med att bo ibland trädgrenar?

Fiskgjuse

Fiskgjusen är stor som en korp och vit med brun rygg, bruna vingar och en brun linje från pannan till nacken. Den är en rovfågel. Det betyder att den fångar levande djur till mat. Fiskgjusen äter bara fisk. Den kan inte simma, så den stört dyker mot en fisk precis under vattenytan och fångar den med klorna. När fisken gör motstånd låser sig klorna om den. Då kan inte fiskgjusen tappa den hala fisken när den flyger iväg. Får fiskgjusen tag i en för stor gädda, kan han följa med gäddan ner i djupet och drunkna. Fiskgjusen bygger sitt bo av grenar och kvistar i toppen på ett stort träd. Den kan bygga sitt bo långt in i skogen om det inte finns ett stort träd vid en sjö. Sedan flyger den långa sträckor för att fiska. I våra trakter finns det ganska många fiskgjusar. Eftersom de är mycket känsliga för störning, ska man lämna dem ifred!

Vad kan en rovfågel ha för några fiender?

Lärkfalk

Lärkfalken är en rovfågel som är stor som en kaja. Den är mörk på ryggen, randig på magen och har röda fjädrar runt benen som ser ut som byxor. Som alla falkar har den spetsiga vingar och flyger mycket bra. Falkarna flyger fortast av alla fåglar. Lärkfalken äter småfåglar som den fångar i flykten. Dess favoritmat är trollsländor. När den jagar trollsländor flyger den omkring och dinglar med benen och fångar sländorna med klorna. Rovfåglar använder alltid klorna för att attackera sitt byte och för att försvara sig. Andra fåglar använder näbben. Lärkfalken bor i gamla kråkböns och är en av de vanligaste rovfågarna i våra trakter. Den finns mest nära vatten med trollsländor.

Falkarna kan flyga fortare än vi får köra bil i Sverige. På så vis är de överlägsna i luften.

Vad kan en småfågel göra för att slippa undan falken?

Orre

Orren är lika stor som en gräsand. Orrtuppen är blåsvart med röda ögonbryn. Stjärten är delad på mitten. Orrhönan är lite mindre än tuppen och helt brunspräcklig. På våarna samlas tupparna på myrmarker och spelar med ett bubblande och kuttrande läte som hörs väldigt långt. Orren äter knoppar och barr. Vi har orrar på några ställen, bl a på Torstamåla fly vid Algutsboda.

Varför spelar orrtupparna på våarna? Orren var vanligare förr och fick ge namn åt många platser. Kan du komma på något ställe som heter något med Orre- eller Orra-?

Sumphöns

Det finns två sorters sumphöns hos oss. Det är vattenrallen och den småfläckiga sumphönan. Som man kan höra på namnet så lever sumphöns där det är blött. Men de vill helst inte ha djupare med vatten än att de kan gå på botten. Sumphönsen är väldigt skygga och gömmer sig i tät växtlighet. Det är nästan omöjligt att få syn på dem, men man kan få höra dem. Det kan man bara göra när det är mörkt ute.

Vattenrallen är stor som en koltrast. Den är brun ovanpå och grå på magen och huvudet med en lång röd näbb. Näbben borrar den ner i dyn för att hitta mat. Lätet är verkligen speciellt. Det låter som en grymtande gris. Sången är väldigt enformig kypp-kypp-kypp och pågår i flera minuter. Vattenrallen flyttar till södra Europa på vintern, men på sommaren har vi den i bl a Harebosjön, Hällasjömålasjön och Getasjön där den bor i vassen.

Den småfläckiga sumphönan är som en stare i storlek och nästan helt brunspräcklig. Den har en kort orange näbb. Lätet är mycket typiskt. Det låter som en droppande vattenkran och kan höras två kilometer om det är vindstilla. Småfläckiga sumphönan bor inte i vassar utan bland starr och grästuvor, men är ändå svårare att få se än vattenrallen. På vintern flyttar den till Afrika och på sommaren kan den höras t ex. i Hällasjömålasjön eller Bockabosjön

Sumphönsen har extremt långa tår, nästan lika långa som benen. Varför är det bra med så långa tår där sumphönsen lever?

Trana

Tranan är faktiskt nära släkt med sumphönsen, men många gånger större. Den blir mellan 1 och 1,20 meter hög. Mellan vingpetsarna är den 2 – 2,20 meter. Den använder de stora vingarna till att segelflyga med. Tranan är mest grå men halsen och ansiktet är svart, nacken är vit, näbben är gulvit och uppe på huvudet är den röd. Tranans läte är starkt och hörs långt. Det är trumpetande och skorrande, ungefär krrro krrro.

Maten hittar tranan i en sjö eller en myr där den äter grodor, insekter, maskar och växter eller så går den på en åker och letar potatis och korn. När tranorna flyger ordnar de sig i en V-form precis som gäss. Tranorna känner man igen på att de har så långa ben.

På vintrarna är tranorna i Afrika och på våren kommer de tillbaka hit. Våra tranor kommer direkt dit där de ska bo t ex vid Gusgöl eller Bockabosjön. Tranorna som ska till Norrland samlas på några platser och väntar på att våren ska komma dit också. En sådan plats är Hornborgasjön vid Skara, där de kan vara 2000 stycken. Vid sina boplatser är de skygga och de bor oftast utan andra tranor vid sin göl.

Tranorna brukar komma från Afrika ungefär samma dag varje år. Den dagen kallas för trandagen. Vad är det för datum som vi har trandagen? Tranan segelflyger på sina stora vingar. Det betyder att den inte flaxar utan glider fram. Många stora fåglar orkar inte flaxa utan segelflyger istället. Det gör Sveriges största fågel. Vet du vilken det är?

Vadare

Man kan gissa på namnet att vadarna är fåglar som vadar i vatten. Det finns 37 olika sorters vadare i Sverige. De flesta bor i Norrland eller vid kusten, men man kan se dem när de flyger förbi. Sex vadare som finns hos oss. Det är tofsvipa, enkelbeckasin, morkulla, storspov, skogssnäppa och drillsnäppa. Vadarna har ganska långa ben för att kunna vada ut långt i vattnet och lång näbb för att kunna ta mat på botten.

Tofsvipan har samma storlek som en kaja, men längre ben. Den långa tofsen på huvudet har givit namn åt tofsvipan. På ovansidan är den grönsvart och på undersidan vit. Huvudet är vitt utom ansiktet, tofsen och näbben som är svarta.

Tofsvipan flyger omkring mycket och man känner igen den på de kantiga vingarna och på lätet. Den säger ungefär tchä-vååi, där det första är väsende och det andra är visslande. Kommer man nära kan man höra ett brummande läte från vingarna. Tofsvipan bor vid mader och åkrar där den går och letar mask. Hos oss finns den t ex på Brinkabomaden. På vintern flyttar den inte längre än till Skåne eller Danmark och den kommer tillbaka när det blir snöfritt. Kommer det mer snö kan man se tofsviporna bland snödrivorna. Tofsvipan är ett vårtecken.

Enkelbeckasinen är brunspräcklig och har en sju cm lång näbb. Den är som en stare i storlek. Lätet är lätt att komma ihåg tick-a tick-a tick-a. Det brukar höras när det är mörkt. Ett annat ljud kommer från vingarna. Det låter nästan som en gnäggning fast lite mer brummande. Enkelbeckasinen är en av de vanligaste vadarna i våra trakter och den bor vid alla sorters sankmarker.

Morkullan är mellan kaja och kråka i storlek och har en åtta cm lång näbb. Den liknar enkelbeckasinen i fjäderdräkten. Morkullan flyger omkring när det är mörkt och låter då knorp-knorp-knorp-knisp. På dagarna ligger den stilla och flyttar sig inte förrän man håller på att trampa på den. Morkullan bor i skogen där det är fuktigt. Det är vår vanligaste vadare och den finns lite överallt.

Storspoven är stor som en kråka i kroppen, men med långa ben och en 15 cm lång näbb som är nedåtböjd i en båge. Fjäderdräkten är brunspräcklig. Lätet är drillande men hörs inte så ofta eftersom storspoven har blivit ovanlig. Förr var den vanlig på alla öppna marker med nära till vatten. Det enda stället i vårt område som den har bott på under senare år är vid Algutsboda kyrka. Får man höra ett storspovsläte nuförtiden kan det vara en stare som härmas.

Skogssnäppan är av en stares storlek, men har längre ben och näbb. Den är mörk ovanpå och vit under och har grågröna ben. Som man hör på namnet bor den i skogen där det är fuktigt. Man ser den inte så mycket under sommaren. På hösten och våren när den flyttar till och från Afrika kan man se den rasta längs åar och diken. När den flyger ser man att den är helt svart under vingarna. Det är ett bra kännetecken. Skogssnäppan finns längs hela Lyckebyån.

Drillsnäppan är som en liten stare i storlek. Den är ljusbrun ovanpå och på huvud och hals. Undertill är den vit och ett vitt sträck går upp från bröstet mot nacken. Det kan man känna igen den på. Ett annat sätt är att titta på stenar i en sjö. Om det sitter en fågel där och vaggar fram och tillbaka med kroppen är det nog en drillsnäppa. Lätet är skarpt visslande svi-dii-dii. Det upprepas medan fågeln flyger. Drillsnäppan bor vid klara sjöar med mycket sten, t ex Törn och Grimmansmålasjön. Boet ligger vid strandkanten. Den flyttar till Afrika under vintern.

Vad vet du om vårtecken? Många fåglar har konstiga läten. Kan du några fågelläten? Förr jagade man morkullor. Vad jagar man för djur nuförtiden? Vad är ett kännetecken? Varför flyttar vissa fåglar till Afrika? Hur klarar sig fåglarna som stannar i Sverige på vintern?

Småfåglar

Småfågeln är den sortens fåglar som vi har flest av, över 100 olika. Några som trivs bäst vid vatten är strömstare, rörsångare, stjärtmes, skägges och sävsparv.

Strömstaren är ingen riktig stare men ungefär lika stor. Den är nästan helt brun utom på hakan och bröstet där den är vit. Sången hör man sällan. Den är gnisslande och knirrande. Strömstaren bor här året runt och på vintrarna sitter den på iskanten och hoppar ner i en å. Den lever av husmasklarver som den tar på botten av rinnande vatten. Strömstaren är väldigt speciell. Alla andra fåglar har ihåliga skelettben för att de ska bli lätta, men strömstaren har massiva ben i kroppen för att kunna sjunka. Strömstaren bor under broar t ex vid Linnefors.

Rörsångaren är ungefär lika stor som en talgoxe och helt ljusbrun. Av namnet får man veta att den bor bland vassrör och är bra på att sjunga. Sången är lite pratig och väldigt varierad. Den sjunger bara på våren när den har kommit tillbaka hit från Afrika. Rörsångaren finns nästan överallt där det finns vass. Den är till skillnad från andra sångare rätt så nyfiken och visar sig.

Stjärtmesen har en 8 cm lång stjärt. Utan stjärten är den mindre än en blåmes, men med stjärten blir den lika lång som en talgoxe. Färgen är vit utom på rygg, stjärt, ögon, näbb och fötter där den är svart. Stjärtmesen bor i skogen nära gölar och åar. Boet byggs i grenklykor och är klotrunt med ett ingångshål. Det maskeras med lavar för att inte synas. På vintrarna kan små flockar med stjärtmesar komma fram till fågelborden för att äta av talgbollar.

Skäggesen är jämnstor med stjärtmesen. Den är helt gulbrun utom några vita sträck på vingen. Hanen är grå på huvudet och har svarta sträck vid näbben som ser ut som slokmustascher. Låtet är ett plingande pching pching. Skäggesen lever i stora vassar och är svår att få syn på. Skäggesen invandrade till Sverige på 1970-talet och kom först till Tåkern i Östergötland. Nu kan man se den vid Bockabosjön, åtminstone om höstarna.

Sävsparven är stor som en talgoxe. Den är brunspräcklig på ryggen, vit undertill och svart på huvud och hals med en vit nacke. Sången är en blandning av låtena zit, zyt och ett drillande. Sävsparven är den vanligaste småfågeln i videbuskar och vassar. Den finns nog vid nästan varje sjö i vårt område.

Varför fryser inte strömstaren när den vinterbadar? Vad brukar du se för fåglar vid fågelbordet? Har du några fågelholkar där du bor? Vilka fåglar bor i holkar? Vid Bockabosjön finns ett fågeltorn. Vad är det till för? Vilken är den vanligaste fågeln där du bor?

Detta blad ingår i en serie om Lyckebyåns natur, kultur och miljö utgiven av Lyckebyåns vattenförbund. Materialet vänder sig i första hand till elever i grundskolan. På vår hemsida finns mer information om Lyckebyån och förbundets verksamhet. Vill du veta mer om fåglar kan du kontakta din lokala fågelklubb eller ornitologiska förening.